

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
VI 2015 12
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

Јелена Б. Лепојевић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

УДК 811.163.41'366.547
DOI 10.7251/fil15122231

НУЛТИ СУФИКС КАО ТВОРБЕНИ ФОРМАНТ КОД ДВОТЕМАТСКИХ ИМЕНИЦА

Апстракт: Суфиксација и композиција су два самостална, продуктивна творбена постојења којима се активно појачава лексички фонд како српског, тако и руског језика. Међутим, у оба језика се речи могу израђивати и удруживањем ова два процеса, па су ипак лексеми у исто време и сложене (двојематске) и изведене (суфиксалне). У раду ћемо истраживајући појаву сложено-изведених именица на материјалу руског и српског језика, испитаћемо на којим су основама образоване речи оваквог морфемског састава и указаћемо на улогу нултог суфикса као творбеног форманта.

Кључне речи: двојематске речи, композиција, суфикс, сложено-изведена реч, творбени форманти.

О. Увод. Проблем творбе двотематских речи није тако често био предмет истраживања ни наших ни руских дериватолога. Нулти суфикс као творбени формант такође није довољно истражен. Посебно није било истраживања грађења речи композицијом удруженом са суфиксацијом.

У српским граматицама је овај начин творбе познат као комбинована творба, и о њему се писало спорадично и углавном нетачно. Код Станојчића и Поповића је сам процес адекватно дефинисан као „једновремени процес слагања (композиције) и извођења (дери­вације)“, али поменути аутори у комбиновану творбу сврставају и именице којима ту није место, типа *говрашак*, *нарамак*, *пообрадак*, које су образоване суфиксацијом синтагме; као и именице *улис* или *увоз* које су образоване нултом суфиксацијом од префиксалних глагола *улисати* и *увозити* (Станојчић/Поповић 1997: 142).

Клајн такође обрађује комбиновану творбу – и са нултим, и са материјализованим суфиксима. За сложено-изведене именице са нултим суфиксом истиче да се „Глаголска основа (везана морфема) у другом делу понекад формално поклапа с девербалном именицом на консонант, али се не сме изједначити с

њом“ (Клајн 2002: 53), а управо је то најчешћа грешка која се прави у тумачењу именица са две коренске морфеме и коју и сам Клајн неретко прави.

У *Нормативној граматици српског језика* се каже: „Свака сложеница (сложена реч) састављена је од основа двеју речи. Уколико им је на крају додат и суфикс, таква реч представља сложено-суфиксалну изведеницу“ (Пипер/Клајн 2013: 249). Међутим, ова дефиниција се не спроводи доследно у одељку о сложеним речима, а проблем представља и то што се сраслице тумаче као врста сложеница. Сраслице јесу врста двотематских речи, али нису настале композицијом – но, то је тема неког другог рада.

У складу с наведеном проблематиком, наш рад представља анализу сложених речи насталих композицијом у комбинацији са суфиксацијом. Термин *двојематске речи* односи се на лексеми које у свом морфемском саставу и творбеној структури имају две теме, односно две основе.

Грађа за рад прикупљена је у селективном корпусу руских књижевних текстова и њихових превода на српски, као и књижевних текстова на српском језику и њихових руских превода: роман Ф. М. Достојевског *Подрос-*

ток и превод овог романа на српски језик (превели Милена и Радмило Маројевић), романи М. Црњанског *Сеобе* и *Друџа књиџа сеоба* и њихов превод на руски језик (оба романа преведена су на руски језик под једним заједничким насловом *Переселение*, превод И. Дорбе).

1. Нулти суфикс као творбени форманти. Творбени формант је, у формалном и семантичком смислу, најмање средство од оних којим се дата мотивисана реч разликује од мотивске, односно, у творбеном пару разликује сваку изведену реч од њеног лексичког претходника.

Суфикс који учествује у грађењу речи са две коренске морфеме може бити двојак – материјално изражен и материјално неизражен, односно нулти.

Нулти суфикс¹ је формално неизражени показатељ творбеног значења мотивисане речи. Његово формално одсуство подједнако је важно као и присуство неког другог суфикса. Примарно значење речи одређено је основом, док суфикс модификује то значење мењајући, евентуално, и врсту речи. Он се додаје на основу речи, а у случају двотематских речи – на другу основу у функцији управне компоненте.

Поред тога, нулти суфикс има и категоријално значење: помоћу њега се реч преводи из једне врсте речи у другу или из једног типа промене у други са евентуалном променом рода именице.

2. Композиција у комбинацији са нултом суфиксацијом. Композиција, један од два начина којим се граде двотематске именице, може се јавити самостално или у комбинацији са другим творбеним процесом – суфиксацијом. Суфиксација у том случају није секундар-

ни творбени поступак, већ се речи граде слагањем основа две пунозначне речи и истовременим додавањем суфикса на другу основу. Само спајање основа врши се помоћу интерфикса (спојног вокала).

Поред свега већ реченог о грађењу речи комбинацијом ова два творбена процеса, вреди још напоменути да се ради о продуктивном творбеном поступку за грађење именица и придева у оба језика, а да у истраживаној грађи није било забележених случајева глагола насталих овим путем, једноставно зато што нулти суфикс није карактеристичан за творбу глагола. Због обимности теме, у овом раду ћемо се бавити анализом именица, док ће сложено-изведени придеви бити предмет засебног рада.

Подела именица приликом анализе у односу на управну компоненту заснована је на чињеници да основе на којима се гради двотематска реч ступају у две врсте синтаксичких односа – координативни, где су обе основе равноправне и семантика новонастале речи се подједнако заснива на обема (најбољи пример таквог односа је међу придевима: придев *илувионем* означава да је неко и глуп и нем), и субординативни – једна основа представља управну компоненту, а одредбени члан, који увек претходи управној компоненти, променљив је (такве су, рецимо, именице са глаголском основом *бран*(ити) као управном компонентом: *блатобран*, *мостобран*, *костобран*, *сунцобран*, *џромобран*, *кишобран*, код којих је константна семантичка компонента одбране од нечега, а оно од чега се брани је садржан у првој компоненти).

2.1. Творба именица. Слагање, односно композиција у комбинацији са суфиксацијом само је један од начина како у руском и српском језику именице могу настати, с обзиром на то да је систем творбених поступака за грађење именица веома комплексан у оба језика. Сложено-изведене именице се састоје од две основе, при чему је прва, у већини случајева, по смислу потчињена другој основи, то јест, управној компоненти: срп. *јушкочети* означава домет пушке; рус. *птицелов* означава чове-

¹ Више о нултом суфиксу и његовом историјском развоју може се прочитати у раду Р. Маројевића, где аутор, између осталог, каже следеће: „Предмет овога рада је, у првом плану, савремени српски (и словенски) нулти суфикс - \emptyset ²: он је настао тако што се, услед сужавања значења именица, променио смер мотивације – језичко осећање је почело да интерпретира одговарајуће именице као изведенице од придева и глагола, док су првобитно ти придеви и ти глаголи настали од именица.“ (Маројевић 2012: 638).

ка који лови птице, а не неке друге животиње. Извођење се врши помоћу нултог суфикса.

Што се њихових морфолошких карактеристика тиче, управо због нултог суфикса ове именице углавном припадају мушком роду и нулти суфикс је праћен и нултом флексијом.

У анализирају примерима сложено-изведене именице издвојене су подвлачењем и у оригиналу и у језику превода уколико се ради о творбено-семантичким еквивалентима, а уколико постоје одступања у начину творбе, семантички еквивалент издвојен је курзивом.

2.1.1 Сложено-изведене именице са именичком основом као ујравном комбионацијом. Такве именице именују предмете које карактерише оно што је садржано у управној компоненти, а ближе је одређено првом основном сложенице.

У улози одредбеног члана могу се наћи основе именских речи, али и глагола, па смо даљу поделу извршили на основу подређене компоненте. Први део сложеница могу бити:

а) основе именица, као у примерима који следе:

У Кијеву су се Исаковичима смејали, јер нису знали, ниједан родослов европских принчева [...].

ДкС, т. II, г. XXII, стр. 197

В Кијеве над Исаковичима смејались потому, что они не знали ни одной родословной европейских принцев [...].

Пере, т. II, к. II, г. XXII, с. 307

Наведени пример, као и следећа два, имају у свом морфемском саставу основе две именице, док функцију творбеног форманта врши нулти суфикс. Издвојене именице илуструју и творбено мимоилажење између два језика; у српском реч родослов образована је слагањем у комбинацији са деривацијом уз помоћ нултог суфикса, а руски еквивалент је настао супстантивизацијом сложено-изведеног придева који у својој структури има материјализовани суфикс *-н-*.

[...] својим дугим сенкама, ошишаним дрворедима, зелених грана и дугих празних путања [...].

С, г. VI, стр. 125

[...] и длинные тени пустынных подстриженных зеленых аллей, завершающихся белыми колоннами [...].

Пере, к. I, г. VI, с. 118

И именица *дрворед* има две коренске морфеме, основе именица *дрво* и *ред*, сложене уз помоћ нулте суфиксације. Семантички еквивалент у руском преводу је издвојена именица *аллея*, која води порекло из француског језика.

[...] а нарочито су се млади богослови церекали, кад видеше шта све носе жене тих досељеника, на глави.

ДкС, т. II, г. XXI, стр. 139

[...] особено зубоскалили молодые бурсаки-богословы над пестрыми головными уборами, [...].

Пере, т. II, к. II, г. XXI, с. 255

Именица *богослов* постоји у оба језика у истом творбено-семантичком лику: прву компоненту чини основа именице *бог*, док је друга основа именице *слово*.

Истог творбеног типа су и именице *носорог* и *молийвослов* које имамо у оба језика; *утконос*, *корнеслов* (*месяцеслов*, *именослов*) у руском; *вајфромей*, *језикослов* у српском језику.

б) даље, сложено-изведене именице као прву компоненту могу имати основе придева или прилога:

Међу њима је било и младих, обесних, људи, који су кренули у Русију, и у Беч, као пустосвасти.

ДкС, т. I, г. X, стр. 289

Среди них встречались и молодцы, которые двинулись в Россию через Вену на свой страх и риск.

Пере, т. I, к. II, г. X, с. 465

У руском су на овај начин настале именице: *острослов, косогор, желтощѣк, толстосум, тяжеловес, сухогруз, долгонос, празднослов, сквернослов*; а у српском језику: *йуномоћ, йусиослов, йусиоцвейи, сѣаросвайи, сладолед*;

в) основе бројева, а у том смислу и речи *мноіо*, такође могу имати улогу прве компоненте сложено-изведене речи: *двучлен, мноіочлен* (спец.), *однороі*, а у српском *једносед, једнороі, двосед, двочас*;

г) и глаголске основе могу учествовати у творби сложено-изведених именица типа *скалозуб, лизоблуд, щелкойер, ядозуб, вериолист* и томе слично.

У нашем ужем корпусу посведочени су следећи примери:

Него има мајора, лацмана, комерсанта, шишобрка, коцкара, курвара [...].

ДкС, т. I, г. XVII, стр. 502

Есть среди них и майоры, и коммерсанты, и картежники с *подстриженными усами*, и бабники [...].

Пере, т. II, к. II, г. XVII, с. 128

Преводни еквивалент именице *шишобрк*, у чији састав улазе основе глагола *шишаи* и именице *брк*, не одговара семантици оригинала. Наиме, услед недостатка бољег решења, у преводу на руски стоји да су коцкари имали подшишане бркове, док су у оригиналу то две засебне групе мушкараца.

Тај *кезизуб* онда – причао је Павле – догура сто до њихових постеља, и до ногу Павлових, тако да Исакович није могао учинити ни корак, два, а да га не пробуди.

ДкС, т. I, г. IV, стр. 126

И этот *зубоскал*, – рассказывал Павел, – подвинул стол к изножью постели так, что я не мог сделать и двух шагов, не разбудив его.

Пере, т. I, к. II, г. IV, с. 313

Издвојена сложено-изведена именица *кезизуб* у потпуности одражава схему „глаголска основа + именичка основа + нулти суфикс“, док би његов руски еквивалент *зубоскал* спадао у следећи сегмент, сложено-изведене речи са глаголском основном као управном компонентом (од глагола *скалить*), а синоним *скалозуб*, која у руском језику има архаични карактер, потпуно одговара овој схеми.

2.1.2 Сложено-изведене именице са *глаголском основном као у управном компонентом*. Дво-тематске именице са глаголском основном као управном компонентом бројније су од оних досад анализираних. Такве су именице углавном правилно интерпретиране захваљујући чињеници да је место нултог суфикса код њих уочљивије – он заузима место суфикса из глаголске основе.

Ове именице означавају предмете које карактерише радња означена управном компонентом, а ближе одређена првом основном сложенице. Први део сложенице су најчешће основе:

а) именица:

[...] они гораздо сквернее бранились, чем я: и молокосос, и без кушанья оставить надо [...].

П, ч. I, г. II, III

[...] грдиле су много ружније него ја: и да сам *балавац*, и да ми не треба дати да једем [...].

Д, д. I, п. II, III, стр. 39

У творби руске именице *молокосос* учествовале су основе именице *молоко* и глагола *сосать*, сложене уз помоћ нултог суфикса, док је у српском језику издвојени дериват само семантички еквивалент.

Мы поехали за город стрелять и дорогою встретили птицелова с клетками [...].

П, ч. I, г. II, III

Отишли смо ван града да пуцамо и на путу сретосмо *йишчара* с кавезима [...].

Д, д. I, п. II, III, стр. 41

Као што се из примера види, руска именица је двотематска – образована на основама именице *птица* и глагола *ловить* уз помоћ нултог суфикса, док је њен српски еквивалент изведеница уз помоћ суфикса *-ар*.

Уз помоћ основе *-лов*, коју имамо и у претходно издвојеној руској именици, образовани су још: *мышелов*, *зверолов*, *крысолов*, *китолов*, *мухолов* и томе слично.

Издвојили бисмо још неколико продуктивних глаголских основа: примери попут *книголюб*, *правдолюб*, *трудолюб*, *женолюб*, *светолюб*, *жизнелюб*, *цветолюб* (рус.) и *руколюб*, *родолюб* (срп.) образовани су са основом *-люб*, односно *љуб-* у српском; основа *-пад* јавља се у именицама типа *снегопад*, *камнепад*, *звездапад*, *листопад* (рус.) и *водопад* у оба језика; основу *-ед* имамо у речима: *грибоед*, *мясоед*, *медоед* (рус.) као и *биљојед*, *месојед* у српском језику, с том разликом да другу компоненту представља основа глагола *јести*. Са истим значењем у српском језику су фреквентне сложено-изведене именице са основом глагола *ждерати*: *биљождер*, *људождер*, *месождер*.

Поселим их у деревнях, построим дома в нитку, по линейке землемера, заставим принять католическую веру.

Пере, т. I, к. II, г. I, с. 227

Он ће их населити у села, где су куће назидане у реду, као по концу, према лежиру *геометра*.

ДкС, т. I, г. I, стр. 37

Руска двотематска именица *землемер*, настала комбинацијом композиције и суфиксације, у овом случају са нултим суфиксом, има за еквивалент у српском језику такође двотематску именицу, насталу чистим слагањем, али чија је прва компонента основа стране речи *geos* (земља).

Жена Енгелсхофеновог профоза била је ту садила неколико сунцокрета и покрила зид мрежом ладолежа.

ДкС, т. I, г. I, стр. 42

Жена профоса посадила тут несколько *подсолнухов* и посеяла вьюнки, которые покрыли стены зеленой сеткой.

Пере, т. I, к. II, г. I, с. 232

Еквивалент српске сложено-изведене именице *сунцокрећ*,² образоване на бази именице *сунце* и глагола *окрећати* (се), јесте руска именица *подсолнух*, образована комбинацијом префиксације и суфиксације. У руском језику постоји и именица *солнцеворой*, која на први поглед изгледа као калк српске именице *сунцокрећ*, мада има сасвим друго значење; у речнику се може наћи објашњење да је то народни назив за појаву која се зове *солнцестояние*, појава позната као Сунчева прекретница или *сунцостјој*, а са чисто творбеног аспекта ова именица у потпуности одговара схеми „именичка основа + глаголска основа + нулти суфикс“.

Викали су да неће да вуку песак из Бегеја, ни шљунак из Тамиша, а што се тиче тог риболова, да их од таквог риболова Бог мили сохрани!

ДкС, т. I, г. III, стр. 94

[...] что не станут таскать ни песок с Беги, ни гравий с Тимиша, а что до *рыбной ловли*, то пусть их бог избавит от такой *рыбалки*!

Пере, т. I, к. II, г. III, с. 283

Именица *риболов* постоји и у руском језику (*рыболов*), али она означава *риболовца*. Процес пецања се означава дериватом *рыбал-*

² Интересантно истраживање на ову тему представљено је у раду Р. Маројевића „Творба двотематских ријечи (Студија случаја: сунцокрет)“, *Гласник Огјелєња умјейносии*, бр. 28, година 2010, Подгорица: ЦАНУ, 25–33.

Јелена Б. Лейојевић

ка или синтагмом *рыбная ловля*, а обе могућности су искоришћене у преводу на руски.

Дрвосече, ваљда из Гране, биле су усекле, ту, крчевину, поред друма која је мирисала на шишарке јеловина.

ДкС, т. I, г. V, стр. 155

Лесорубы из Грана вырубиле по обеим сторонам дороги дрeвья, выкорчевали пни, и всюду пахло хвоей.

Пере, т. I, к. II, г. V, с. 339

Руска именица *лесоруб* образована је слагањем основа именице *лес* и глагола *рубить* у комбинацији са нултим суфиксом, док је у српској речи, такође образованој од две основе – основа именице *дрво* и глагола *сећи*, присутан и суфикс *-ја.

Жена убијеног, која је била на *сенокосу*, кад виде шта јој девер уради, оног часа, поведе децу и јави се Турцима.

ДкС, т. I, г. VIII, стр. 240

Жена убитого, увидя, что сделал деверь, поспешно увела детей и побежала к туркам.

Пере, т. I, к. II, г. VIII, с. 418

У морфемски састав издвојене српске именице улазе основе именице *сено* и глагола *косити*, сложене уз помоћ нултог суфикса, док је у преводу на руски језик овај део реченице изостао, иако у руском језику за ову акцију постоје две синонимичне именице – *сенокос*, као и у српском, и *сенокошение*. Обе ове именице образоване су композицијом у комбинацији са суфиксацијом, прва са нултим, а потоња са суфиксом *-ениј(е)*.

Мостобран су сачињавала утврђења, али су зграде на њима личиле на обичну, барокну, слику, кућа.

ДкС, т. I, г. XV, стр. 435

Предмостные фортификационные *постройки* походили на обычные дома в стиле барокко.

Пере, т. II, к. II, г. XV, с. 68

И у именици *мостобран* могу се уочити две коренске морфеме – именице *мост* и глагола *браниши*, а улогу творбеног форманта има и нулти суфикс. Семантика ове српске именице пренета је на руски језик издвојеном синтагмом.

А тај слаткост био је, као *водопади* нечујни, а хладни, пријатни.

ДкС, т. II, г. XX, стр. 123

И этот *водопад* блаженства всегда был неслышный, прохладный и приятный.

Пере, т. II, к. II, г. XX, с. 242

Пред зградом се видео врт у зеленилу и *водоскок*, који је прскао у висину.

ДкС, т. I, г. VI, стр. 183

Перед домом среди зелени был разбит цветник и устроен *фонтан*, из которого била струя воды.

Пере, т. I, к. II, г. VI, с. 366

У обе издвојене српске именице видљива је основа именице *вода*, док се њихове глаголске основе разликују: у првом случају се ради о основи глагола *идагати*, док је у другом примеру присутна основа глагола *скочити*. У случају прве именице руски еквивалент има исти графички лик и такође је образован композицијом у комбинацији са нултом суфиксацијом, док преводни еквивалент за именицу *водоскок* изостаје, односно, употребљена је именица *фонтиана* која је, иако позајмљена, много фреквентнија од издвојене именице.

Кад се у свету догоде *земљотреси*, о њима се много говори и прича.

ДкС, т. II, г. XXVIII, стр. 381

Когда в мире случаются *землетрясения*, о них много говорят и рассуждают.

Пере, т. II, к. II, г. XXVIII, с. 476

Као што се из примера види, међу језицима постоји семантичко поклапање али не и творбено: српски пример је настао композицијом удруженом са деривацијом уз помоћ нултог, а руски пример уз помоћ материјално израженог суфикса.

Сложено-изведене именице са глаголском основом као управном компонентом и основом именице у првом делу веома су продуктиван творбени тип. Оваквог морфемског састава су и следеће именице: *яблококрад, ледорез, ветродуй, домосед, экскурсовод, злодей, снеготет, китобой, книгокрад, дымоход, конокрад, водопой, коневод, солнцепёк, буревал, самотек, каменотёс, зверовод, камнерез, ледокол, змеелов, дроворуб, пылесос, ночлег, водонос, домострой, душегуб* у руском, а из српског језика издвајамо: *блајибран, брзиномер, вейроказ, вейробран, водовод, водомер, њасовод, њромобран, њоросџас, домобран, дрворез, душеџуб, зракоџлов, каменолом, каменорез, кишобран, крвоџок, мишомор, наџџивод, џерорез, џрсџохваџ, џуџоказ, џаџобран, редослед, рудокоџ, рукохваџ, свињокољ, сунџобран, џџрбосек, уџломер, хвалосџев, џевовод* и томе слично.³

Најфреквентније сложенице у руском језику су управо оне са глаголском основом као управном компонентом: помоћу основа *-вед* и *-вод* којом се граде називи професија: *искуствовед, природовед, киновед, шекспировед, правовед, сердцевед, обществовед, книговед, народовед, музыковед, музеевед, киновед; пчеловод, лесовод, рыбовод, экскурсовод, групповод, собаковод, коновод, счетовод*; глаголска основа *-ход* за

називе превозних средстава по води: *пароход, теплоход*, и по површинама именованим првом компонентом: *снегоход, болотоход, ледоход, луноход*; затим основа глагола *писать*: *стенопись, звукопись, светопись, иконопись, скоропись, тайнопись, клинопись, летопись*. Последњој групи припада и издвојена именица из следећег примера:

Нет; видите ли, там была рукопись.

П, ч. III, г. IV, III

Нисам; видите, био је један рукопис.

Д, д. III, п. IV, III, стр. 158

Сложенице са основом глагола *џисаџи* и нултим суфиксом су веома продуктивна категорија и у српском језику: *бакроџис, брзоџис, живоџис, живоџоџис, земљоџис, иконоџис, красноџис, кривоџис, леџоџис, џравоџис, џуџоџис*.

Пажњу завређује још један пример посведочен у нашој грађи:

Посматрале су уплашено своје мужеве, својим, крупним, црним, очима, које су биле једино, што су, из свог броџолома лепоте, спасавале.

ДкС, т. II, г. XXVII, стр. 344

И тољко смотрели испуганно на мужей своими большими черными глазами – это было все, что оставалось от их красоты.

Пере, т. II, к. II, г. XXVII, с. 440

Издвојена именица, према Клајновој класификацији, спадала би у сложенице настале на двома именичким основама спојеним помоћу интерфикса. У наставку се може видети да Клајн у исти тип сврстава и именицу *џарџрод*.⁴ У вези са овом именицом, тачније

⁴ Иако Клајн и сам увиђа да именицу *џарџрод* савремено језичко осећање (за које и сам закључује да није у свим случајевима тако недвосмислено) интерпретира као сложеницу од основа *џара* и *броџ* (творбене структуре именичка основа + интерфикс + именица

³ Реч *лицемер* је у српском језику стилски обележена као књишка, највероватније је позајмљеница из руског. Ову именицу, иако је она изворно настала као сложено-изведена реч, српско савремено језичко осећање интерпретира само као изведеницу, с кореном *-лиц-* и суфиксом *-мер*, у значењу 'онај који лице мења, намешта' (Маројевић 2005: 706). Овде спадају и именице *џоџломер* и *џоџловод*, које у првом делу имају именичку основу, а именица *џоџло* настала је супстантивизацијом придева (Маројевић 2005: 715).

компонентом *брод* коју имамо у обема, повела се интересантна полемика: Клајн именицу *брод* сматра простом, немотивисаном (иако то нигде експлицитно не каже, али је не укључује ни у деривацију), док у својој критици Р. Маројевић каже да је свакако требало напоменути „да се именица *брод* и даље мотивише глаголом *бродити* и да у њеној морфемској структури постоји нулти суфикс - \emptyset^1 помоћу којег је она образована“ (Маројевић 2005: 705).

У нашој издвојеној именици, поред компоненте *брод*, јасно је уочљива основа глагола *ломити* као управна компонента. Двотематска именица језика оригинала у преводу је саввим изостављена, а семантички еквивалент гласио би *кораблекрушение* – ова руска именица је такође двотематска, али између ње и српске именице изостаје еквивалентност на творбеном плану.

б) основе придева и придевских заменица:

[...] Деспотович је био један од оних чија се кеса тражила, у улози добротвора.

ДкС, т. I, г. XVII, стр. 487

[...] Деспотович был одним из тех *толстосумов*, кого выдвинули на роль жертвователя.

Пере, т. II, к. II, г. XVII, с. 116

У структури двотематске именице *добротвор* јасно се могу уочити основе придева *добар*

– Ј. Л.), а не од основа *џара* и *бродити* (Клајн 2002: 41), у својој критици Р. Маројевић сматра да је „Именица *џароброд* стварно [је] настала комбинованом творбом, помоћу интерфикса [о] и нултог суфикса - \emptyset^1 , и мотивисана је синтагмом (пловни објекат који) *бродити* помоћу *џаре*. Савремено језичко осећање друкчије интерпретира именицу – као реч која је настала само композицијом а која је мотивисана синтагмом *брод* на *џару*. Промена се зове декорелација (врста и распоред морфема остали су исти, али је измењен однос мотивације и природе последњих двеју морфема у сложеној основи: [брод] се осећа као именички а не као глаголски корен, нулти суфикс - \emptyset^1 не учествује у творбеном процесу, није формант именице *џароброд*, али остаје у морфемској структури, као творбени формант помоћу којег је настала друга творбена база, именица *брод*.“ (Маројевић 2005: 705).

и глагола *творити*. Слагање ових основа праћено је нултом суфиксацијом. Именица *толстосум* из руског пара примера је такође суфиксална сложеница, која се семантизује синтагмом *богаји човек*, али би она припадала групи именица са именичком управном компонентом.

Овакав творбени модел, код којих је прва компонента основа придевске речи, а управна компонента је глаголска основа, одражавају и именице *шудум*, *живодер*, *стјаровер* (рус./срп.), *тяжелодум*, *самолёт*, *тепломер*, *самоед*, *самокат*; овде спадају и *новосёл* (*селиши се*), *молодожён* (*жениши се*) са компонентама *ново-* и *молодо-* у значењу „само што“, а у српском језику имамо именице као што су: *далековод*, *добробити*, *криволов*, *стјермољед*. Овој групи припадају и лична имена типа *Драјољуб*, *Бојољуб*, *Верољуб*, *Бојдан* и њима слична.

в) у неким речима се срећу основе бројева: *однољуб*, *однодум* (рус.), *једнојреџ* (срп.);

г) именице са две глаголске основе, типа *вертолет*, нису фреквентне ни у руском ни у српском језику, као ни сложено-изведене именице образоване на прилошко-глаголским основама (*вездеход*).

Глаголске основе у улози управне компоненте су углавном беспрефиксалне, док је образовање сложеница са префиксалним глаголским основама ретко. Неколико сложених именица чија глаголска основа садржи префиксалну морфему посведочено је у руском језику: *мусоропровод*, *водопровод*, *газопровод*, *трубопровод*, *громоотвод*, *скотопрогон*, *самосвал*, *водовыпуск*; у српском језику нисмо нашли примере овог типа. Треба истаћи да у примерима овог типа префикс не игра улогу творбеног форманта у образовању сложеница, већ је он саставни део глаголске основе.

3. Закључна разматрања. Сложено-изведене именице које смо разматрали у раду образоване су композицијом у комбинацији са суфиксацијом. Такав начин творбе, у српским граматикама познат под називом комбинована творба, карактерише постојање две коренске морфеме спојене интерфиксом и постојање суфикса који има улогу творбеног форманта. Као што смо већ истаicali, суфикс може бити материјално изражен и неизражен,

а ми смо се у овом раду сконцентрисали само на именице настале помоћу нултог суфикса.

Такве именице, у чијој се морфемској структури налазе две коренске морфеме, као управну компоненту могу имати основу именице или основу глагола. Сложено-изведених именица са глаголском основом као управном компонентом је неупоредиво више у односу на оне чија је управна компонента основа именице.

Односи унутар сложенице могу бити координативни (равноправни) или, много чешће, субординативни, односно потчињени, где једна компонента одређује другу.

Већина двотематских именица, а међу њима све које смо у раду анализирали, има морфолошке карактеристике мушког рода и нулти суфикс је праћен нултом флексијом.

Извори

- Д: Фјодор Достојевски (1992), *Дечко*, превели Милена и Радмило Маројевић, Москва: Радуга.
- ДКС: Милош Црњански (2002), *Друја књија сеоба*, Београд: ЗУНС.
- П: Федор Михайлович Достоевский, *Подгосиок*, интернет, доступно на http://az.lib.ru/d/dostoevskij_f_m/text_0090.shtml (приступљено 9. септембра 2015).
- Пере: Милош Црњански (1978), *Переселение*, превод И. Дорбы, Москва: Художественная литература.
- С: Милош Црњански (2002), *Сеобе*, Београд: ЗУНС.

Литература

1. Белошпкова, В. А. (ред.) (1999), *Современный русский язык*, Москва: Азбуковник.

2. Валгина, Нина Сергеевна (2003), *Активные процессы в современном русском языке*, Москва: Логос.
3. Виноградов, В. В. (2001), *Русский язык*, Москва: Русский язык.
4. Зализњак, А. А. (2002), *Русское именное словоизменение*, Москва: Языки славянской культуры.
5. Земска, Елена Андреевна (1996), *Русский язык конца XX столетия 1985–1995*, Москва: Языки русской культуры.
6. Клајн, Иван (2002), *Творба речи у савременом српском језику*, Први део, *Слањање и њрефиксација* (Прилози граматици српскога језика, I), Београд – Нови Сад: ЗУНС/САНУ – Матица српска.
7. Маројевић, Радмило (2005), *Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна* (1), [приказ књиге: Клајн 2002 I], Београд: Студије српске и словенске, Серија I, број 10/1–2, година X, 687–779.
8. Маројевић, Радмило (2010), „Творба двотематских ријечи (Студија случаја: сунцокрет)“, *Гласник Одјељења умјетности*, бр. 28, Подгорица: ЦАНУ, 25–33.
9. Маројевић, Радмило (2012), „Српски и словенски нулти суфикс“, *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд: Филолошки факултет, 637–652.
10. Пипер, Предраг и Иван Клајн (2013), *Нормативна њрамањика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
11. Станојчић, Живојин и Љубомир Поповић (1995), *Грамањика српског језика, Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд: ЗУНС.

НУЛЕВОЙ СУФФИКС КАК СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ФОРМАНТ В СЛОВООБРАЗОВАНИИ СЛОЖНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ

Резюме

Суффиксация и сложение являются самостоятельными, продуктивными словообразовательными процессами, которые активно участвуют в пополнении лексического фонда сербского и русского языков. В обоих языках слова образуются также сложением в сочетании с суффиксацией (а еще: смешанный способ словообразования, суффиксально-сложный), и такие слова являются одновременно и сложными (двухкорневыми) и суффиксальными. В настоящей статье нами был проведен анализ суффиксально-сложных существительных на материале русского и сербского языков, выявлены словообразовательные базы, с помощью которых образуются данные слова, и указана роль нулевого суффикса как словообразовательного форманта.

jelena.lepojevic@filfak.ni.ac.rs